
Небојина Брадић

Мирот

МИРАКУЛ КАО ПОСТУПАК

Неколико записи о драми

Љубомира Симовића Бој на Косову

О разлогу драмског текста као и разлогу позоришне представе треба говорити на крају а не на почетку. Јер, никакав претходни разлог, смештен дакле изван литерарног и позоришног чина, не може својом вредношћу да потисне разлог који драмски текст, односно позоришна представа, као уметничка акција собом доноси и исказује. То је поуздано и опште правило.

Дозивамо ли у помоћ изузетак када је реч о драми *Бој на Косову* Љубомира Симовића? Да ли се разлози сценског постављања ове драме налазе у њој самој, или се они налазе у знатно широј сфери где се уметничко, културно и национално прожимају? Најзад, зашто нас разлог инсценације драме *Бој на Косову* може занимати више од оног што позоришна представа, као уметничка чињеница, може да предложи?

Многи су, у тренутку првог читања ове драме, брзоплето оценили да се ради о својеврсном пропагандном комаду. Два милиона Срба који су, шест векова после косовске битке, прославили највећи пораз у својој историји као да је реч о највећој победи, потврдили су 1989. године да укус и мера времена тражи предах у традицији. Представа о Србима као народу који је морао »умирати« да би могао да »живи«, који се одрицао својих земаљских претензија, али не и оних небеских, постала је тражена роба на тржишту културе. Велика прослава боја на Косову је ту слику, наивну али не и нетачну, умножила »у име погледа у прошлост али и поуке за будућност«.

Сви други тонови, критички и лирски, пригушени су силним ударцем ратничких бубњева. *Бој на Косову* Љубомира Симовића, за позо-

ришта је остао непрочитан и снови, под прапином, заједно са свим успоменама на несрећну годишњицу великог пораза.

Презасићени болном, раздирућом савременошћу, читајући данас драму *Бој на Косову*, не можемо а да не уздахнемо пред озбиљношћу, доследношћу и тежином са којом је Љубомир Симовић, за сва времена, обрадио велику тему. У кратком запису не бих могао да говорим о суштинској проблематици драме. Ваљало би суочити Симовићеве јунаке са сијасет питања која поставља данашње време. Због тога се ограничавам на неколико театарских момената у драми *Бој на Косову* препуштајући слојевитост драме другим читачима.

После завршене велике кланице Срба и Турака на Косову, народ, представљен ликовима Водоноше, Млекарице и Праље, стиже на неко »мрачно и све мрачније раскршће, с кога се путеви разилазе на све стране, а ни за један од њих се не зна ни одакле долази, ни куда иде«. У том пустом пределу отвара се пакао. Излаза нема, или је сваки излаз лош:

*Којим смо љућем стиили у овај крај?
А којим може одавде да се оде?*

Све је порушено: феудални поредак вредности, војска је изгинула, владар је погубљен и његово обезглављено тело је тријумфални плен Великог Турчина. Нема више позивања на правду, историју и веру. Декор великог средњовековног позоришта сада има само једну капију: Пакао. Из њега излазе ђаволи да би земљом предузимали своја зла дела на пропаст људи. Театралности средњовековног света, па дакле и средњовековног позоришта, потребно је да Бог и Ђаво буду две одвојене, супротне улоге, како би њихов однос одређивао човекову кривицу или невиност. Хришћански крај света са Страшним судом и поделом на праведне и неправедне јесте патетичан, али шта са светом без Бога? Као да Симовић понавља библијског Јова:

Боже, чијој си нас љрејусџио вољи?

Као да Симовић понавља и драму апсурда XX века:

*Ко џо љред нама замиче у мрак?
Да ли џо коза осџавља ђавољи,
или ђаво осџавља козји џрај?
Је ли џо неко кукурикао? Њакао?
Мекеџао? Лајао? Чији је џо џлас?*

Истовремено, то је трагични коментар есхатологија које обећавају небо на земљи и рај после смрти:

*И месец, и звезде... и иње се ујасило...
И лице се, над ујашеним рукама ујасило...*

Слика умирања је довршена јединственим криком:

А свејли... Кај зејџина у мраку!

Када говоримо о Симовићевој драми *Бој на Косову* најчешћа су поређења са Шекспировим драмама. Придев »шекспировски« означава врло различите појмове: позориште света, епски дух, трагичност, окрутност, мешање жанрова... У сцени *Две Србије: Лазарева и Вукова* Симовић цитира средњовековни спектакл-миракул о коме Хојзинга пише као о превласти чула вида. Миракул је необична појава, ремећење уобичајеног тока ствари. У њему се, за тренутак, спајају оба света: дешава се овде али је изазван оностраним силама. Миракул као црквено позориште има своје ликове. Светац је најпопуларнији лик – његов подвиг је најузвишенији који се може извршити на земљи. Доношење моштију кнеза Лазара којом приликом ће се установити култ свеца – сцена је средњовековног миракула. Испред поворке епископа, монаха, свештеника, властеле и војника који носе Лазареве мошти, долази народ појући и наричући о мученичкој смрти хероја који је награђен вечитим животом у царству небеском. Пред нама је типично финале »житија« које прате посебни сценски ефекти: свеће се саме пале, звона у звонику црква сама од себе звоне, око тела кнеза Лазара дими се толико кадионица тамјана као да Лазара носе у облаку. Поворку прати и легенда о обретенију главе кнеза Лазара коју је народ сачувао »у зобницама, у слами, у дрвима, у врећи грашка, у сену«. Смрт и посвећење је јавна и организована церемонија у режији свештенства и породице кнеза Лазара. У овој церемонији познат је ред, хришћански и обичајни. Представа преношења моштију кнеза Лазара има и свој разлог: ваља над мртвим Лазаром устоличити на престо Србије Лазаревог сина и елиминисати претензије обласних владара, а посебно Вука Бранковића. Сценарио велике апотеозе смрти кнеза Лазара је састављен унапред. Историја је овде позориште које нема гледалаца: позориште су само глумци.

Млади престолонаследник, кнежевић Стефан, спреман је да укорачи на историјску позорницу. Пред окупљеним народом испред цркве Светог Спаса у Приштини најаву даје мајка, књегинја Милица, говором искусног политичког практичара:

За коју ћеш се Србију данас одлучиши?

За Вукову или Лазареву?

Хоћемо ли, за Лазарем, продужити

иућем у Оца, Сина и својој Духа,

или ћемо у јазбине и рује

у које нас је њвукао Вук?

Зар ћемо сиустиши међ бундеве и свиње

меју коју су Обилић и Лазар

иосшавили горе у облаке?

Дивна наивност средњовековне позорнице, која у три нивоа сажима и небо и земљу и пакао, успостављена је, а са њом и нови феудални поредак. Претендент на престо. Лазарев син Стефан, затвара механизам овог позоришта, као што је појава Анђела, посредника Неба, као благи смирај, као благослов, закључивала и игру у средњовековним представама.

Финална сцена драме *Бој на Косову* је моралитет о људској судбини. Одиграва се библијска параболо о човеку који је прогледао кад је изгубио вид. Јеремонах и зограф Макарије и исихаста Теофан, обојица слепци, одлазе са Косова северним правцем. Као да трасирају велике сеобе. Пејзаж је познатог лета, природа је сведок човековог пораза:

ТЕОФАН

*Тамо, куд смо пошли, нисмо ситили,
оно што смо почели, нисмо завршили!
Чујеш ли ми мене, Макарије?
Ти си своје телесне очи изгубио,
а духовним очима ниси прогледао!
Слушаеш ли ми, Макарије, шта ми говорим?*

МАКАРИЈЕ

Чити ми се ко да полако прогледавам!

ТЕОФАН

*Слепога сваки може да завара!
Нешто те преје, а ми се понадаш: сија!*

Слепац води другог слепца. Слика је бројгеловска. Два слепа Евергутап-а лутају по свету тражећи смисао свога лутања. Онај који је осликао скоро све Лазареве цркве, уместо очију сада има кржаве душе. На путовању, иза границе мрака, остаје патња:

Чити ми се да видим неки пош...

Теофан прилази Макарију и нагиње се, као да и сам гледа тамо куд гледа Макарије. У вечитој ноћи они јасно виде границу коју прелази паук. Муве виде свога паука. Као да се понавља *Краљ Лир*:

*Оно што су муве за неваљале дечаке,
То су људи за бојове. Убијају нас ради забаве.*